GENERALINIO ADVOKATO
DEAN SPIELMANN IŠVADA,
pateikta 2025 m. rugpjūčio 1 d.[1]

Byla C-313/25 PPU (Adrar)[i]

GB
prieš
Minister van Asiel en Migratie

(*rechtbank Den Haag, zittingsplaats Roermond* (Rurmonde posėdžiaujantis Hagos apylinkės teismas, Nyderlandai) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūra – Imigracijos politika – Valstybėje narėje neteisėtai gyvenančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimas – Direktyva 2008/115/EB – Sprendimo grąžinti vykdymas – 5 straipsnis – Negrąžinimo principas – Vaiko interesai ir šeimos gyvenimas – 15 straipsnis – Sulaikymas siekiant išsiųsti – Šio sulaikymo teisėtumo sąlygų laikymosi kontrolė“

Įžanga

1. Dėl negrąžinimo principo, kuris yra absoliutus principas, atspindintis vieną iš pagrindinių Sąjungos ir jos narių vertybių, laikymosi, taip pat dėl Direktyvos 2008/115/EB[2] 5 straipsnyje nurodytų interesų kyla keblių klausimų, kai nuo galutiniu tapusio sprendimo grąžinti priėmimo pasikeičia neteisėtai valstybės teritorijoje esančio trečiosios šalies piliečio padėtis. Taip yra visų pirma tada, kai teisminė institucija, atsakinga už tokio piliečio sulaikymo teisėtumo kontrolę, nurodo, kad šis principas ir šie interesai nebuvo nurodyti ar išnagrinėti anksčiau per grąžinimo procedūrą.

2. Šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su
Direktyvos 2008/115 5 straipsnio, 13 straipsnio 1 ir 2 dalių bei 15 straipsnio, kuriais atitinkamai užtikrinamas negrąžinimo principo laikymasis ir tam tikri neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių interesai, veiksminga teisminė gynyba priimant sprendimus dėl grąžinimo ir su griežtos, su laisvės suvaržymu susijusios, priemonės taikymu susijusios sąlygos ir procedūros aiškinimu.

[1] Originalo kalba: prancūzų.

[i] Šios bylos pavadinimas išgalvotas. Jis neatitinka jokios bylos šalies tikrojo vardo, pavardės ar pavadinimo.

[2] 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse (OL L 348, 2008, p. 98).

3. Šį ieškinį pateikė *rechtbank Den Haag, zittingsplaats Roermond* (Rurmonde posėdžiaujantis Hagos apylinkės teismas, Nyderlandai), nagrinėdamas GB ir *Minister van Asiel en Migratie* (Prieglobsčio ir migracijos ministras, Nyderlandai; toliau – ministras) ginčą dėl pastarojo sprendimo sulaikyti GB siekiant jį išsiųsti vykdant sprendimą grąžinti.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

4. Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje „Negrąžinimas, vaiko interesai, šeimos gyvenimas ir sveikatos būklė“ numatyta:

„Valstybės narės, įgyvendindamos šią direktyvą, tinkamai atsižvelgia į:

a) vaiko interesus,

b) šeimos gyvenimą,

c) atitinkamo trečiosios šalies piliečio sveikatos būklę,

ir laikosi negrąžinimo principo.“

5. Šios direktyvos 9 straipsnio „Išsiuntimo atidėjimas“ 1 dalies a punkte nustatyta:

„1. Valstybės narės atideda išsiuntimą:

a) tuo atveju, jei jis pažeistų negrąžinimo principą, <…>“

6. Minėtos direktyvos 13 straipsnio „Teisių gynimo priemonės“ 1 ir 2 dalyse nustatyta:

„1. Atitinkamam trečiosios šalies piliečiui suteikiama veiksminga teisių gynimo priemonė siekiant apskųsti ar peržiūrėti sprendimus, susijusius su grąžinimu, kaip nurodyta 12 straipsnio 1 dalyje, kompetentingame teisme arba kitoje administracinėje institucijoje ar kompetentingoje įstaigoje, sudarytoje iš narių, kurie yra nešališki ir naudojasi nepriklausomumo apsaugos priemonėmis.

2. 1 dalyje minėta institucija ar įstaiga turi įgaliojimus peržiūrėti sprendimus, susijusius su grąžinimu, kaip nurodyta 12 straipsnio 1 dalyje, įskaitant galimybę laikinai sustabdyti jų vykdymą, išskyrus atvejus, kai laikinas sustabdymas jau taikomas pagal nacionalinės teisės aktus.“

7. Tos pačios direktyvos 15 straipsnio „Sulaikymas“ šiose 1–5 dalyse numatyta:

„1. Valstybės narės gali sulaikyti trečiosios šalies pilietį, kuriam taikoma grąžinimo tvarka tik tam, kad parengtų grąžinimą ir (arba) įvykdytų išsiuntimo procesą [procedūrą] (nebent konkrečiu atveju gali būti veiksmingai taikomos kitos pakankamos, tačiau švelnesnės priverstinės priemonės), visų pirma, kai:

a) esama pasislėpimo pavojaus, arba

b) atitinkamas trečiosios šalies pilietis vengia pasirengimo grąžinimui ar išsiuntimo proceso [procedūros], arba jiems trukdo.

Sulaikymas turi trukti kuo trumpiau ir būti taikomas tik tol, kol tinkamai vykdomas pasiruošimas išsiuntimui.

2. Įsakymą sulaikyti priima administracinės ar teisminės institucijos.

Įsakymas sulaikyti parengiamas raštu pateikiant faktines ir teisines priežastis.

Kai įsakymą sulaikyti priima administracinės institucijos, valstybės narės:

a) numato atlikti skubią sulaikymo teisėtumo teisminę peržiūrą ir kuo skubiau po sulaikymo pradžios priimti sprendimą,

b) arba atitinkamam trečiosios šalies piliečiui suteikia teisę imtis procesinių veiksmų, kuriais būtų skubiai atlikta sulaikymo teisėtumo teisminė peržiūra ir kuo skubiau po atitinkamų procesinių veiksmų pradžios būtų priimtas sprendimas. Šiuo atveju valstybės narės nedelsdamos praneša atitinkamam trečiosios šalies piliečiui apie galimybę imtis tokių procesinių veiksmų.

Atitinkamas trečiosios šalies pilietis nedelsiant paleidžiamas, jei sulaikymas yra neteisėtas.

3. Kiekvienu atveju sulaikymas peržiūrimas pagrįstais laiko tarpais atitinkamo trečiosios šalies piliečio prašymu arba *ex officio*. Pratęstų sulaikymo laikotarpių atveju teisminė institucija prižiūri, kaip atliekamos peržiūros.

4. Paaiškėjus, kad dėl teisinių ar kitokių priežasčių nebėra pagrįstos tikimybės išsiųsti arba 1 dalyje nustatytų aplinkybių nebesama, sulaikymas tampa nebepateisinamas ir atitinkamas asmuo nedelsiant paleidžiamas.

5. Sulaikymas trunka tol, kol tenkinamos 1 dalyje nustatytos sąlygos[,] ir jis yra būtinas siekiant užtikrinti sėkmingą išsiuntimą. Kiekviena valstybė narė nustato sulaikymo laikotarpio ribą, kuri negali viršyti šešių mėnesių.“

Nyderlandų teisė

8. Pagrindinėje byloje taikytinos redakcijos 2000 m. lapkričio 23 d. *Vreemdelingenwet 2000* (2000 m. Užsieniečių įstatymas) (*Stb*. 2000, Nr. 495) 59 straipsnio 1 dalies a punkte nustatyta:

„Jei to reikalauja viešosios tvarkos ar nacionalinio saugumo interesai, [ministras] gali sulaikyti neteisėtai šalyje esantį užsienietį <…>, siekdamas išsiųsti.“

Pagrindinė byla, prejudiciniai klausimai ir procesas Teisingumo Teisme

9. 2024 m. rugsėjo 11 d. GB, kuris nurodo esąs Alžyro pilietis, Nyderlanduose pateikė tarptautinės apsaugos prašymą. Jis nedalyvavo posėdyje dėl šio prašymo motyvų.

10. 2024 m. spalio 7 d. sprendimu ministras atmetė šį prašymą ir priėmė sprendimą, kuris kartu yra ir sprendimas grąžinti (toliau – sprendimas grąžinti). Kadangi GB per nustatytą terminą neapskundė šio sprendimo, sprendimas grąžinti tapo galutinis, o GB savanoriškai neįvykdė iš to kylančios prievolės grįžti.

11. 2025 m. kovo 26 d. Prancūzijos valdžios institucijos pagal Reglamentą (ES) Nr. 604/2013, vadinamą reglamentu „Dublinas III“[3], GB perdavė Nyderlandams. Tada GB buvo sulaikytas remiantis Direktyvos 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo[4], 8 straipsniu.

12. Tą pačią dieną GB pateikė paskesnį tarptautinės apsaugos prašymą Nyderlanduose, dėl to buvo sustabdytas sprendimo grąžinti vykdymas. Jis taip pat nurodė, kad baiminasi, jog grįžęs į Alžyrą patirs rimtą pavojų patirti nežmonišką ar žeminamą elgesį arba baudimą. 2025 m. balandžio 7 d. GB buvo išklausytas dėl šio prašymo motyvų ir informuotas apie ketinimą atmesti minėtą prašymą kaip akivaizdžiai nepagrįstą. 2025 m. balandžio 9 d., dar nepriėmus sprendimo dėl jo prašymo, GB jį atsiėmė. Taigi sprendimo grąžinti sustabdymas buvo automatiškai nutrauktas.

13. 2025 m. balandžio 10 d. buvo panaikinta 2025 m. kovo 26 d. pagal Direktyvos 2013/33 8 straipsnį paskirta sulaikymo priemonė. Vis dėlto, siekiant išsiųsti GB į Alžyrą vykdant sprendimą grąžinti, pagal Direktyvos 2008/115 15 straipsnį jo atžvilgiu buvo priimta kita sulaikymo priemonė. Prieš šį sulaikymą vykusiame posėdyje, kuris įvyko tą pačią dieną, GB pareiškė, kad jis baiminasi, jog grįžęs į Alžyrą patirs nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, ir kad jis yra tėvas Prancūzijoje 2024 m. rugsėjo 18 d. gimusio vaiko, kuriuo norėtų galėti rūpintis.

14. 2025 m. balandžio 16 d. GB apskundė minėtą sprendimą dėl sulaikymo *rechtbank Den Haag, zittingsplaats Roermond* (Rurmonde posėdžiaujantis Hagos apylinkės teismas) – prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui.

15. Šis teismas teiraujasi, ar pagal Sąjungos teisę, vertindamas, ar laikytasi teisėto sulaikymo sąlygų, jis privalo, prireikus *ex officio*, įvertinti, ar pagal negrąžinimo principą ir atsižvelgiant į Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodytus interesus draudžiama išsiųsti GB į Alžyrą, jei yra svarbių aplinkybių ir faktų, atsiradusių ar paaiškėjusių po galutinio sprendimo grąžinti priėmimo.

16. Pagal Nyderlandų teisę ir *Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State* (Valstybės Tarybos administracinių bylų skyrius, Nyderlandai)[5] praktiką, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui draudžiama atlikti tokį vertinimą. Kitaip būtų tik tuo atveju, jei dėl sprendimo grąžinti būtų pateiktas atskiras skundas, o sulaikymo ir sprendimo grąžinti kontrolė vyktų tame pačiame procese.

17. Vis dėlto prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas laikosi nuomonės, kad jis yra vienintelė teisminė institucija, galinti įvertinti, ar GB išsiuntimas į Alžyrą atitinka negrąžinimo principą ir Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodytus interesus.

[3] 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai (OL L 180, 2013, p. 31).

[4] 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (OL L 180, 2013, p. 96).

[5] Prašyme priimti prejudicinį sprendimą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs nacionalinis teismas cituoja 2023 m. liepos 26 d. *Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State* (Valstybės tarybos administracinių bylų skyrius) sprendimą Nr. 201904771/2/V3 (NL:RVS:2023:2829) ir 2023 m. gruodžio 12 d. sprendimą Nr. 202204434/1/V3 (NL:RVS:2023:4578).

18. Iš tiesų nė viename procedūros etape nebuvo įvertinta, ar pagal šį principą ir atsižvelgiant į šiuos interesus GB išsiuntimas yra draudžiamas. Visų pirma toks vertinimas nebuvo atliktas priimant sprendimą grąžinti, nes GB nedalyvavo posėdyje dėl jo tarptautinės apsaugos prašymo. Be to, nesant skundo dėl sprendimo grąžinti, teisminė institucija vėliau nevertino šio sprendimo teisėtumo.

19. Negrąžinimo principas ir Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodyti interesai taip pat nebuvo vertinami, kai GB buvo sulaikytas siekiant jį išsiųsti, nors GB iš esmės 2025 m. balandžio 10 d. teismo posėdyje prieš jo sulaikymą nurodė iš esmės pasikeitusias aplinkybes, teigdamas, kad baiminasi nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo, jei būtų grąžintas į Alžyrą, ir teigdamas, kad nori rūpintis savo vaiku.

20. Toks vertinimas negalėtų būti atliktas ir bet kurioje kitoje proceso stadijoje. Iš tikrųjų Nyderlandų teisės aktuose nenumatytas joks sprendimo grąžinti tikrinimas ar periodinė peržiūra, atsižvelgiant į negrąžinimo principą ar Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodytus interesus, net jei nuo šio sprendimo priėmimo iki jo įvykdymo yra tam tikras laiko tarpas. Kitaip būtų tik tais atvejais, kai grąžinimo šalimi paskiriama kita trečioji šalis arba kai sprendimas priimamas pateikus tarptautinės apsaugos prašymą arba prašymą išduoti leidimą gyventi šalyje pagal nacionalinę teisę.

21. Nyderlandų teisės aktuose nenumatytos savarankiškos teisių gynimo priemonės dėl galutiniu tapusio sprendimo grąžinti vykdymo. Šalyje neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis skundą dėl numatyto ir planuojamo „faktinio išsiuntimo“ galėtų pateikti tik tada, kai jam buvo pranešta apie išsiuntimo datą ir laiką. Vis dėlto toks skundas negalėtų būti kliūtis sulaikymui, kuris pasirodytų esąs nepagrįstas. Be to, pagal *Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State* (Valstybės tarybos administracinių bylų skyrius) praktiką toks skundas būtų įmanomas tik tuo atveju, „jei faktinio išsiuntimo metu situacija labai skiriasi nuo situacijos, buvusios sprendimo grąžinti priėmimo metu, kad ketinimo faktiškai grąžinti teisėtumo nebegalima besąlygiškai laikyti savaime suprantamu dalyku“. Šis reikalavimas, be to, susijęs tik su sprendimo grąžinti vykdymo tvarka ir jis nėra pagrindas vertinti negrąžinimo principo ar Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodytų interesų[6].

22. Sulaikymas siekiant išsiųsti asmenį būtų nepateisinamas ir nebeatitiktų savo tikslo, jei išsiuntimo nebūtų galima įvykdyti dėl negrąžinimo principo ar Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodytų interesų. Tokiu atveju pagal šios direktyvos 15 straipsnį atitinkamas asmuo turėtų būti nedelsiant paleistas. Vadinasi, prieš sulaikant trečiosios šalies pilietį siekiant jį išsiųsti, reikia patikrinti, ar išsiuntimas yra leistinas.

23. Taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prašo Teisingumo Teismo išaiškinti, ar pagal Sąjungos teisę jis turi atlikti negrąžinimo principo ir Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodytų interesų vertinimą.

[6] 2015 m. birželio 12 d. *Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State* (Valstybės tarybos administracinių bylų skyrius) sprendimas Nr. 201306899/1/V2 (NL:RVS:2015:1995).

24. Šiuo klausimu šis teismas teigia, kad pagal šios direktyvos 5 straipsnį, kaip jis aiškinamas Teisingumo Teismo jurisprudencijoje[7], visos kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos turi laikytis negrąžinimo principo visuose grąžinimo procedūros etapuose. Trečiosios šalies piliečio sulaikymu siekiant jį išsiųsti būtų įgyvendinama minėta direktyva ir tai būtų „grąžinimo procedūros etapas“.

25. Be to, iš Direktyvos 2008/115 9 straipsnio 1 dalies a punkto ir Teisingumo Teismo jurisprudencijos[8] matyti, kad sprendimas grąžinti gali egzistuoti kartu su išsiuntimo atidėjimu, todėl anksčiau priimto ir galbūt galutinio sprendimo grąžinti buvimas netrukdo peržiūrėti išsiuntimo, vykdant šį sprendimą, suderinamumo su negrąžinimo principu.

26. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas priduria, kad įgyvendinant teisę į veiksmingą teisinę gynybą, įtvirtintą Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 47 straipsnyje ir sukonkretintą Direktyvos 2008/115 13 straipsnio 1 ir 2 dalyse, reikalaujama, kad teismas, kurio prašoma įvertinti, ar laikomasi sulaikymo, siekiant išsiųsti neteisėtai šalyje esantį trečiosios šalies pilietį vykdant sprendimą grąžinti, teisėtumo sąlygų, galėtų patikrinti, ar pagal negrąžinimo principą ir atsižvelgiant į šios direktyvos 5 straipsnyje nurodytus interesus toks išsiuntimas nėra draudžiamas. Toks požiūris būtų juo labiau reikalingas, jei nebūtų jokios kitos veiksmingos teisių gynimo priemonės.

27. Šiomis aplinkybėmis *rechtbank Den Haag, zittingsplaats Roermond* (Rurmonde posėdžiaujantis Hagos apylinkės teismas) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar Direktyvos 2008/115 5 straipsnis, 13 straipsnio 1 ir 2 dalys ir 15 straipsnis, siejami su [Chartijos] 6 straipsniu, 19 straipsnio 2 dalimi ir 47 straipsniu, turi būti aiškinami taip, kad teisminė institucija, tikrindama, ar trečiosios šalies piliečio sulaikymas atitinka iš Sąjungos teisės kylančius teisėtumo reikalavimus, privalo (jei reikia – *ex officio*) įsitikinti, kad negrąžinimo principas nėra kliūtis įvykdyti anksčiau priimtą sprendimą grąžinti, kuriam vykdyti trečiosios šalies pilietis ir buvo sulaikytas?

2. Ar Direktyvos 2008/115 5 straipsnis, 13 straipsnio 1 ir 2 dalys ir 15 straipsnis, siejami su [Chartijos] 6 ir 7 straipsniais, 24 straipsnio 2 dalimi ir 47 straipsniu, turi būti aiškinami taip, kad teisminė institucija, tikrindama, ar trečiosios šalies piliečio sulaikymas atitinka iš Sąjungos teisės kylančius teisėtumo reikalavimus, privalo (jei reikia – *ex officio*) įsitikinti, kad Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodyti interesai nėra kliūtis įvykdyti anksčiau priimtą sprendimą grąžinti, kuriam vykdyti trečiosios šalies pilietis ir buvo sulaikytas?“

28. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas paprašė nagrinėti šį prašymą taikant Teisingumo Teismo procedūros reglamento 107 straipsnyje nustatytą prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą.

29. 2025 m. gegužės 21 d. sprendimu Teisingumo Teismas nusprendė šį prašymą patenkinti.

[7] Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas visų pirma remiasi 2024 m. spalio 17 d. Sprendimu *Ararat* (C-156/23, toliau – Sprendimas *Ararat*, EU:C:2024:892, 35 punktas).

[8] Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas remiasi 2021 m. birželio 3 d. Sprendimu *Westerwaldkreis* (C-546/19, toliau – Sprendimas *Westerwaldkreis*, EU:C:2021:432), 2022 m. lapkričio 22 d. Sprendimu *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Išsiuntimas – Medicininės kanapės)* (C-69/21, toliau – Sprendimas *Išsiuntimas – Medicininės kanapės*, EU:C:2022:913) ir Sprendimu *Ararat*.

30. Pastabas raštu pateikė Nyderlandų vyriausybė, GB ir Europos Komisija. Šios šalys per 2025 m. liepos 1 d. įvykusį posėdį pateikė ir žodines pastabas.

Analizė

Pirminės pastabos

31. Direktyvos 2008/115 tikslas, kaip matyti iš jos 2 ir 11 konstatuojamųjų dalių, yra suformuoti veiksmingą išsiuntimo ir repatriacijos politiką, pagrįstą bendrais standartais ir teisinės apsaugos priemonėmis, siekiant, kad su grąžintinais asmenimis būtų elgiamasi žmoniškai ir kad būtų gerbiamos jų pagrindinės teisės ir orumas [9].

32. Atsižvelgiant į tai, kad trečiosios šalies pilietis, kaip ir pilietis pagrindinėje byloje, patenka į šios direktyvos taikymo sritį, joje numatyti bendri grąžinimo standartai ir tvarka iš esmės jam turi būti taikomi tol, kol jo buvimas šalyje tam tikrais atvejais tampa teisėtas [10]. Šiuo klausimu reikia priminti, kad, kai neteisėtai šalyje esantį trečiosios šalies pilietį nurodoma sulaikyti siekiant išsiųsti, šis sulaikymas skirtas tik grąžinimo procedūrai veiksmingumui užtikrinti [11].

33. Atsižvelgdamas į tai, kad bet koks trečiosios šalies piliečio sulaikymas yra didelis Chartijos 6 straipsnyje įtvirtintos teisės į laisvę suvaržymas, Teisingumo Teismas pažymėjo, kad kompetentingoms nacionalinėms institucijoms suteikti įgaliojimai sulaikyti trečiųjų šalių piliečius yra griežtai apriboti. Taigi sulaikymas gali būti skirtas arba jo terminas pratęstas tik laikantis bendrųjų ir abstrakčių taisyklių, kuriomis nustatomos jo sąlygos ir tvarka, be kita ko, nurodytos Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 1 dalyje, 2 dalies antroje pastraipoje ir 4–6 dalyse [12].

34. Taigi pagal Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 1 dalį laisvės atėmimas, t. y. asmens sulaikymas siekiant jį išsiųsti, gali būti taikomas tik laikantis tam tikrų esminių sąlygų, susijusių su kitų mažiau ribojančių priemonių nei sulaikymas nebuvimu, taip pat su prielaida, kad tokiam išsiuntimui gali kilti grėsmė dėl išsiunčiamo asmens elgesio. Be to, sulaikymas turi trukti kuo trumpiau ir būti taikomas tik tol, kol tinkamai vykdomas pasiruošimas išsiuntimui. Pagal šios nuostatos 3 ir 4 dalis toks laisvės atėmimas peržiūrimas pagrįstais laiko tarpais, o paaiškėjus, kad nebėra pagrįstos tikimybės išsiųsti, nutraukiamas, o tai turi būti suprantama kaip reikalavimas, kad, atsižvelgiant į šios direktyvos 15 straipsnio 5 ir 6 dalyse nustatytus ir visoms valstybėms narėms privalomus maksimalius laisvės atėmimo laikotarpius, egzistuotų reali tikimybė, kad išsiuntimas gali būti sėkmingai įvykdytas [13].

[9] Žr. 2014 m. birželio 5 d. Sprendimą *Mahdi* (C-146/14 PPU, toliau – Sprendimas *Mahdi*, EU:C:2014:1320, 38 punktas), 2018 m. birželio 19 d. Sprendimą *Gnandi* (C-181/16, toliau – Sprendimas *Gnandi*, EU:C:2018:465, 48 punktas) ir Sprendimą *Išsiuntimas – Medicininės kanapės* (88 punktas).

[10] Žr. Sprendimą *Ararat* (33 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

[11] Šiuo klausimu žr. 2022 m. spalio 6 d. Sprendimą *Politsei- ja Piirivalveamet (Sulaikymas – Nusikalstamos veikos padarymo pavojus)* (C-241/21, EU:C:2022:753, 31, 32 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija) ir 2022 m. lapkričio 8 d. Sprendimą *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Teismo iniciatyva atliekama sulaikymo patikra)* (C-704/20 ir C-39/21, toliau – Sprendimas *Teismo iniciatyva atliekama sulaikymo patikra*, EU:C:2022:858, 74 punktas).

[12] Šiuo klausimu žr. 2022 m. kovo 10 d. Sprendimą *Landkreis Gifhorn* (C-519/20, EU:C:2022:178, 62 punktas), Sprendimą *Teismo iniciatyva atliekama sulaikymo patikra* (72, 73, 75–77 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija) ir 2024 m. spalio 4 d. Sprendimą *Bouskoura* (C-387/24 PPU, EU:C:2024:868, 41–45 punktai).

[13] Šiuo klausimu žr. 2011 m. balandžio 28 d. Sprendimą *El Dridi* (C-61/11 PPU, EU:C:2011:268, 40 punktas) ir Sprendimą *Mahdi* (60 punktas), kuriame Teisingumo Teismas remiasi 2009 m. lapkričio 30 d. Sprendimu *Kadzoev* (C-357/09 PPU, EU:C:2009:741, 65 punktas).

35. Paaiškėjus, kad esminės sąlygos, kuriomis buvo grindžiamas pirminis sprendimas sulaikyti atitinkamą pilietį, nebuvo ar nebėra įvykdytos, arba kad buvo pasiektas maksimalus sulaikymo terminas, atitinkamas asmuo turi būti nedelsiant paleistas, kaip Sąjungos teisės aktų leidėjas tai aiškiai nurodo šios direktyvos 15 straipsnio 2 dalies ketvirtoje pastraipoje ir 15 straipsnio 4 dalyje [14].

36. Kalbant apie sulaikytų trečiųjų šalių piliečių teisę į veiksmingą teisminę gynybą, bendri Sąjungos teisminės apsaugos standartai nustatyti Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 2 dalies trečioje pastraipoje. Pagal šią nuostatą, kuria aptariamoje srityje įgyvendinama Chartijos 47 straipsnyje garantuojama teisė į veiksmingą teisminę gynybą, valstybės narės tais atvejais, kai asmenį sulaikyti nurodo administracinės institucijos, turi numatyti, kad teismo iniciatyva arba prašytojo prašymu būtų „skubiai“ vykdoma teisminė sulaikymo teisėtumo kontrolė [15].

37. Nagrinėjant šią bylą, atsižvelgiant į byloje esančius įrodymus, visų pirma kyla klausimas, ar teismas, į kurį kreipiamasi dėl neteisėtai šalyje esančio trečiosios šalies piliečio sulaikymo, siekiant jį išsiųsti vykdant galutinį sprendimą grąžinti, teisėtumo kontrolės, gali arba privalo įvertinti, ar, pirma, negrąžinimo principas ir, antra, Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodyti interesai, o konkrečiai – vaiko interesai ir šeimos gyvenimas, yra kliūtis tokiam išsiuntimui, jei galutinis sprendimas grąžinti buvo priimtas šio piliečio atžvilgiu, o administracinė institucija nurodė jį sulaikyti prieš tai į juos neatsižvelgusi. Būtent tokiu eiliškumu vieną po kito išnagrinėsiu du prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pateiktus prejudicinius klausimus.

Dėl pirmojo klausimo

38. Pirmuoju prejudiciniu klausimu nacionalinis teismas iš esmės teiraujasi Teisingumo Teismo, ar Direktyvos 2008/115 5 ir 15 straipsniai [16], siejami su Chartijos 6 straipsniu, 19 straipsnio 2 dalimi ir 47 straipsniu, turi būti aiškinami taip, kad teisminė institucija, į kurią kreiptasi dėl neteisėtai šalyje esančio trečiosios šalies piliečio sulaikymo, siekiant jį išsiųsti vykdant galutinį sprendimą grąžinti, teisėtumo kontrolės, privalo įsitikinti, prireikus *ex officio*, kad negrąžinimo principas nėra kliūtis tokiam išsiuntimui, jei anksčiau į šį principą nebuvo atsižvelgta.

39. Visų pirma reikia priminti, kad negrąžinimo principas yra pagrindinis principas, įtvirtintas Chartijos 19 straipsnio 2 dalyje, pagal kurią „[n]iekas negali būti perkeltas, išsiųstas ar išduotas į valstybę, kurioje jam gresia mirties bausmė arba kurioje jis gali patirti kankinimų ar kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį arba būti taip baudžiamas“. Šis principas taip pat susijęs su Chartijos 18 straipsniu, kuriame įtvirtinta teisė į prieglobstį, ir Chartijos 4 straipsniu dėl kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimo ir yra absoliutūs [17].

[14] Žr. 2009 m. lapkričio 30 d. Sprendimą *Kadzoev* (C-357/09 PPU, EU:C:2009:741, 60 punktas), Sprendimą *Teismo iniciatyva atliekama sulaikymo patikra* (79 punktas) ir 2024 m. spalio 4 d. Sprendimą *Bouskoura* (C-387/24 PPU, EU:C:2024:868, 44 punktas).

[15] Šiuo klausimu žr. 2020 m. gegužės 14 d. Sprendimą *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság* (C-924/19 PPU ir C-925/19 PPU, toliau – Sprendimas *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság*, EU:C:2020:367, 289 punktas) ir Sprendimą *Teismo iniciatyva atliekama sulaikymo patikra* (81–83 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija).

[16] Direktyvos 2008/115 13 straipsnyje „Teisių gynimo priemonės“ nustatyta konkreti teisė teismine tvarka apskųsti šios direktyvos 12 straipsnio 1 dalyje nurodytus sprendimus grąžinti. Vis dėlto pastarojoje nuostatoje kalbama tik apie sprendimus grąžinti, sprendimus uždrausti atvykti ir sprendimus dėl išsiuntimo. Taigi sprendimas dėl sulaikymo nepatenka į minėtos direktyvos 13 straipsnio taikymo sritį.

[17] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Išsiuntimas – Medicininės kanapės* (57 punktas), 2023 m. liepos 6 d. Sprendimą *Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (Pabėgėlis, padaręs sunkų nusikaltimą)* (C-663/21, EU:C:2023:540, 36 punktas) ir Sprendimą *Ararat* (35, 36, 49 ir 50 punktai).

40. Direktyvoje 2008/115 negrąžinimo principas visų pirma įtvirtintas šios direktyvos 5 straipsnyje, jo sakinio paskutinėje dalyje, kurioje numatyta, kad įgyvendindamos šią direktyvą valstybės narės privalo laikytis negrąžinimo principo [18].

41. Tuomet reikia pažymėti, kad iš Teisingumo Teismo suformuotos jurisprudencijos matyti, jog, atsižvelgiant į juo siekiamą tikslą, Direktyvos 2008/115 5 straipsnis negali būti aiškinamas siaurai. Be to, jis veikia tiesiogiai, todėl fizinis asmuo gali remtis šiuo straipsniu, o valstybių narių administracinės institucijos ir teismai – jį taikyti [19].

42. Galiausiai, kalbant apie pasekmes, kylančias iš negrąžinimo principo, įtvirtinto Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje, reikia pažymėti, kad Teisingumo Teismas ne kartą nusprendė, jog šis principas nėra sisteminė kliūtis priimti sprendimą grąžinti ir galimą sprendimą išsiųsti neteisėtai šalyje esantį trečiosios šalies pilietį [20], o *tik pateisina* jo *išsiuntimo atidėjimą* vykdant sprendimą grąžinti, kaip numatyta Direktyvos 2008/115 9 straipsnio 1 dalies a punkte [21].

43. Vis dėlto Teisingumo Teismas taip pat nurodė, kad kai kompetentinga nacionalinė institucija ketina priimti sprendimą grąžinti, ji turi, be kita ko, užtikrinti, kad nebūtų pažeistas negrąžinimo principas [22]. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas išaiškino, kad Direktyvos 2008/115 5 straipsnis įpareigoja kompetentingą nacionalinę instituciją *visuose grąžinimo procedūros etapuose* laikytis negrąžinimo principo, todėl pagal šią nuostatą *draudžiama* priimti *sprendimą grąžinti* trečiosios šalies pilietį, jei nustatoma, kad pagal negrąžinimo principą jis *neribotą laiką negali būti išsiųstas* į numatomą paskirties šalį [23].

44. Neseniai Teisingumo Teismas pakartojo, kad negrąžinimo principo laikymasis yra *būtina* sprendimo grąžinti *vykdymo sąlyga*. Jei kompetentinga nacionalinė institucija padaro išvadą, kad dėl atitinkamo trečiosios šalies piliečio išsiuntimo kyla rimta grėsmė, kad jam bus įvykdyta mirties bausmė, jis bus kankinamas arba su juo bus nežmoniškai ar žeminančiai elgiamasi, ši institucija pagal Direktyvos 2008/115 9 straipsnio 1 dalies a punktą turi *atidėti tokį išsiuntimą tol, kol išlieka tokia grėsmė*. Teisingumo Teismas pridūrė, kad šio principo turi būti laikomasi *iki pat šio vykdymo teisminės kontrolės momento* [24].

45. Teisingumo Teismas laikosi nuomonės, kad tam valstybės narės turi leisti suinteresuotiems asmenims remtis bet kokiu *aplinkybių pasikeitimu*, *atsiradusiu jau priėmus sprendimą grąžinti*, kuris turėtų *reikšmingą poveikį* vertinant suinteresuotojo asmens situaciją atsižvelgiant visų pirma į Direktyvos 2008/115 5 straipsnį [25].

[18] Negrąžinimo principas taip pat nurodytas Direktyvos 2008/115 9 straipsnio 1 dalies a punkte, pagal kurį valstybės narės atideda išsiuntimą, jeigu jis pažeistų šį principą.

[19] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Išsiuntimas – Medicininės kanapės* (55 punktas) ir Sprendimą *Ararat* (35 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

[20] Žr. Sprendimą *Gnandi* (59–67 punktai).

[21] Žr. Sprendimą *Westerwaldkreis* (58 ir 59 punktai), kuriame Teisingumo Teismas nukreipia į generalinio advokato P. Pikamäe išvadą byloje *Westerwaldkreis* (C-546/19, EU:C:2021:105, 87 punktas).

[22] Žr. 2014 m. gruodžio 11 d. Sprendimą *Boudjlida* (C-249/13, EU:C:2014:2431, 48 ir 49 punktai) ir Sprendimą *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság* (118 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

[23] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Išsiuntimas – Medicininės kanapės* (55, 56 ir 59 punktai). Teisingumo Teismas iš esmės nusprendė, kad taip yra visų pirma tais atvejais, kai piliečio sveikatos būklė ypač sunki ir grąžinimas pats savaime gali kelti realią nežmoniško ar žeminančio elgesio su atitinkamu asmeniu grėsmę, kaip tai suprantama pagal Chartijos 4 straipsnį. Jis vis dėlto pridūrė, kad pagal Chartijos 7 straipsnį negali būti reikalaujama, kad valstybė narė nepriimtų sprendimo grąžinti arba sprendimo išsiųsti pilietį vien dėl to, kad jo sveikatos būklė paskirties šalyje gali pablogėti, jeigu šios griežtos sąlygos nėra įvykdytos (60–71, 101 ir 102 punktai). Taip pat žr. 2023 m. liepos 6 d. Sprendimą *Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (Pabėgėlis, padaręs sunkų nusikaltimą)* (C-663/21, EU:C:2023:540, 36 ir 52 punktai), iš kurio matyti, kad grąžinimo į kilmės šalį atveju atitinkamam piliečiui grėstų kankinimai arba mirtis (21 punktas).

[24] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Ararat* (38, 39 ir 46 punktai bei juose nurodyta jurisprudencija).

[25] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Gnandi* (64 punktas) ir Sprendimą *Ararat* (37 punktas).

46. Taigi, Teisingumo Teismas nusprendė, kad jei praėjus tam tikram laikotarpiui pasikeičia aplinkybės, nacionalinė institucija, prieš vykdydama sprendimą grąžinti, turi atlikti *atnaujintą* trečiosios šalies piliečio patiriamos grėsmės, kad su juo bus elgiamasi taip, kaip absoliučiai draudžiama pagal Chartijos 4 straipsnį ir 19 straipsnio 2 dalį, *vertinimą*. Toks vertinimas, *kuris turi būti atskiras ir nepriklausomas nuo vertinimo, atlikto šio sprendimo grąžinti priėmimo momentu*, turi leisti nacionalinei institucijai, *atsižvelgiant į bet kokias pasikeitusias aplinkybes ir į bet kokius naujus* trečiosios šalies piliečio *pateiktus duomenis, įsitikinti*, kad nėra *rimtų ir pagrįstų priežasčių* manyti, jog grįžus į trečiąją šalį šiam trečiosios šalies piliečiui kiltų reali grėsmė, kad toje trečiojoje šalyje jam bus paskirta mirties bausmė, jis bus kankinamas arba su juo bus nežmoniškai ar žeminančiai elgiamasi. Iš tiesų toks atnaujintas vertinimas yra vienintelis, leidžiantis šiai institucijai įsitikinti, kad išsiuntimas atitinka teisės aktuose nustatytas sąlygas ir, be kita ko, Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nustatytus reikalavimus [26].

47. Be to, pasisakydamas dėl pareigos *ex officio* išnagrinėti pagrindą, grindžiamą Sąjungos nuostatų pažeidimu, kai *teisminė institucija tikrina administracinės institucijos taikomos sulaikymo priemonės teisėtumą*, Teisingumo Teismas nusprendė, kad teismas turi turėti galimybę *priimti sprendimą dėl visų faktinių ir teisinių aplinkybių, kurios svarbios* vertinant šį teisėtumą, ir atsižvelgti į pradinį sulaikymą skyrusios administracinės institucijos nurodytas faktines aplinkybes ir pateiktus įrodymus, taip pat jai atitinkamo asmens galbūt pateiktus įrodymus ir pastabas. Jis taip pat turi galėti išsiaiškinti bet kokią kitą jos sprendimui svarbią aplinkybę, jei nuspręstų, kad tai būtina. Šiuo tikslu Teisingumo Teismas rėmėsi Chartijos 6 straipsnyje garantuojamos teisės į laisvę svarba, taip pat šios teisės suvaržymo sulaikant asmenį sunkumu ir aukšto lygio teisminės gynybos reikalavimu [27].

48. Iš šios išvados 42–44 punktuose nurodytos visos jurisprudencijos matyti, kad pagal Direktyvos 2008/115 5 straipsnį reikalaujama, kad valstybės narės laikytųsi negrąžinimo principo „visuose procedūros etapuose“ iki pat atitinkamo asmens išsiuntimo, t. y. atitinkamo asmens „fizini[o] išvežim[o] iš valstybės narės“ [28]. Priklausomai nuo konkrečių kiekvieno atvejo aplinkybių arba procedūros etapo, kuriame tikrinama reali ir rimta rizika manyti, kad trečiosios šalies piliečiui grįžus jam grėstų mirties bausmė, kankinimas arba kitoks nežmoniškas ar žeminantis elgesys ar baudimas, negrąžinimo principas bus kliūtis priimti sprendimą grąžinti šį pilietį arba prireikus pateisins tik išsiuntimo atidėjimą tol, kol išliks minėta rizika.

49. Nagrinėjamu atveju neginčijama, kad buvo priimtas 2024 m. spalio 7 d. sprendimas grąžinti pareiškėją pagrindinėje byloje. Šis sprendimas yra tapęs galutiniu ir byloje nėra jokių duomenų, leidžiančių manyti, kad sprendimo grąžinti priėmimas buvo neteisėtas negrąžinimo principo požiūriu, nors, atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjas nebuvo išklausytas, šis sprendimas buvo priimtas iš esmės neįvertinus, ar išsiuntimu pažeidžiamas šis principas. Taigi ginčas pagrindinėje byloje yra susijęs su negrąžinimo principo laikymusi ir teismo iniciatyva atliekamu patikrinimu ne priimant sprendimą grąžinti, o jį vykdant tuo metu, kai buvo tęsiama grąžinimo procedūra taikant atitinkamo piliečio sulaikymą.

[26] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Ararat* (38 punktas).

[27] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Teismo iniciatyva atliekama sulaikymo patikra* (87 ir 88 punktai). Reikia pažymėti, kad šioje byloje Teisingumo Teismas, be to, pažymėjo, kad Sąjungos teisės aktų leidėjo nustatyti griežti sulaikymo ir sulaikymo priemonės tolesnio taikymo reikalavimai lemia situaciją, kuri visais atžvilgiais nepanaši į administracinį ginčą, kai ginčo iniciatyva ir ribų apibrėžimas priklauso bylos šalims (šio sprendimo 92 punktas). Taip pat žr. generalinio advokato J. Richard de la Tour išvadą byloje *Ararat* (C-156/23, EU:C:2024:413, 45 punktas).

[28] Žr. Direktyvos 2008/115 3 straipsnio 5 punktą, taip pat žr. generalinio advokato J. Richard de la Tour išvadą byloje *Ararat* (C-156/23, EU:C:2024:413, 36 punktas).

50. Vis dėlto, kaip matyti iš šios išvados 45–47 punktų, pareiga *ex officio* išnagrinėti negrąžinimo principą buvo pripažinta, kai nacionalinė institucija ketina priimti sprendimą grąžinti arba prieš vykdant sprendimą grąžinti, ypač, kai šis sprendimas grąžinti jau yra priimtas, pasikeitus aplinkybėms, kurios gali turėti reikšmingą poveikį atitinkamo piliečio padėties vertinimui, taip pat kai teisminė institucija vertina administracinės institucijos taikytos sulaikymo priemonės teisėtumo sąlygas vykdant grąžinimo procedūrą.

51. Taigi taip yra ir grąžinimo procedūros etape, kai teisminė institucija tikrina neteisėtai šalyje esančio trečiosios šalies piliečio sulaikymo, taikyto siekiant išsiųsti šį pilietį vykdant sprendimą grąžinti, teisėtumą.

52. Taip pat, nagrinėjamu atveju, be to, kad negrąžinimo principo iš anksto nenagrinėjo nei kompetentinga nacionalinė institucija, priėmusi sprendimą grąžinti, nei administracinė institucija, priėmusi sprendimą sulaikyti, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodė, kad nėra jokios kitos veiksmingos teisminės gynybos priemonės, kurią taikant būtų galima atsižvelgti į atnaujintą piliečio padėtį.

53. Tokiomis aplinkybėmis atsižvelgdamas į tai, kad GB rėmėsi nežmoniško ar žeminančio elgesio grėsme grįžimo į Alžyrą atveju, turiu laikytis nuomonės, kad teisminė institucija, atsakinga už sulaikymo vykdant sprendimą grąžinti teisėtumo kontrolę, šioje procedūros stadijoje, jei reikia, savo iniciatyva turi patikrinti, ar GB gali grėsti tokia grėsmė grįžimo į numatomą paskirties šalį atveju.

54. Iš tiesų, Chartijos 47 straipsnyje garantuojama teisminė gynyba nebūtų nei veiksminga, nei išsami, jei nacionalinis teismas, gavęs byloje esančią informaciją, neprivalėtų savo iniciatyva konstatuoti, kad buvo pažeistas negrąžinimo principas, nors *iš jam pateiktos bylos medžiagos*, *papildytos ar paaiškintos per rungimosi principu grindžiamą procedūrą*, matyti, kad sprendimas grąžinti grindžiamas *pasenusiu* pagal šį principą draudžiamo elgesio grėsmės, kuri kiltų atitinkamam trečiosios šalies piliečiui, jeigu jis turėtų grįžti į atitinkamą trečiąją šalį, *vertinimu*[29].

55. Vis dėlto manau, kad būtina pažymėti, jog valdžios institucija, atsakinga už sulaikymo teisėtumo kontrolę, nebūtinai turi vertinti anksčiau priimto sprendimo grąžinti, kurį galbūt teisėtai priėmė kompetentinga nacionalinė institucija ir kuris yra tapęs galutiniu, teisėtumą arba pakeisti pastarosios sprendimą savo sprendimu[30]. Teismo, atsakingo už sulaikymo teisėtumo patikrinimą, atliekamos peržiūros apimties nustatymo tvarka, kaip ir nacionalinių institucijų, kompetentingų įvertinti išsiuntimo atveju kylančią riziką, paskyrimas iš esmės priskirtini valstybių narių procesinei autonomijai[31]. Nyderlanduose teisminė institucija, atsakinga už sprendimo grąžinti priėmimą ar peržiūrą, skiriasi nuo institucijos, atsakingos už sulaikymo teisėtumo kontrolę. Taigi pastaroji neturi įgaliojimų iš naujo nagrinėti ar kontroliuoti sprendimo grąžinti teisėtumą ir gali tik konstatuoti, kad toks sprendimas buvo priimtas.

[29] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Teismo iniciatyva atliekama sulaikymo patikra* (88 punktas) ir Sprendimą *Ararat* (50 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

[30] Būtų kitaip, jei teisminė institucija savo sprendimu pakeistų administracinės institucijos, priėmusios sprendimą dėl sulaikymo, sprendimą arba, sulaikymo pratęsimo atveju, institucijos, priėmusios sprendimą dėl pirminio sulaikymo, sprendimą (žr. Sprendimą *Mahdi* (62 punktas) ir Sprendimą *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság* (293 punktas)).

[31] Pagal analogiją žr. Sprendimą *Mahdi* (50 punktas), taip pat žr. generalinio advokato J. Richard de la Tour išvadą sujungtose bylose *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Teismo iniciatyva atliekama sulaikymo patikra)* (C-704/20 ir C-39/21, EU:C:2022:489, 73–76 punktai) ir byloje *Ararat* (C-156/23, EU:C:2024:413, 52 punktas).

56. Teismo posėdyje Nyderlandų vyriausybė nurodė, kad teismas, atsakingas už sulaikymo teisėtumo kontrolę, visų pirma turi patikrinti, ar yra pagrįsta tikimybė asmenį išsiųsti pagal Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 4 dalį, o tai apima patikrinimą, ar sulaikymo priemonę pritaikiusi institucija „pakankamai atsižvelgė“ į negrąžinimo principą, „teisingai įvertino“ piliečio teiginius šiuo klausimu arba „tinkamai įvertino šį elementą“. Vis dėlto Nyderlandų vyriausybė pridūrė, kad toks nagrinėjimas yra ribotas ir kad tik administracinė institucija, kompetentinga priimti sprendimą dėl tarptautinės apsaugos prašymo, gali visapusiškai išnagrinėti atitinkamo piliečio padėtį, įskaitant negrąžinimo principo požiūriu. Taigi, jei ši administracinė institucija tokio nagrinėjimo neatliko, ne teismas turi atlikti tokį nagrinėjimą pirmą kartą, o pilietis turi pateikti naują tarptautinės apsaugos prašymą. Be to, Nyderlandų vyriausybė laikosi nuomonės, kad atskiru ir konkrečiu skundu, kurį suinteresuotas pilietis gali pateikti, kai *de facto* numatytas išsiuntimas, užtikrinama pakankama teisminė gynyba.

57. Priešingai, nei teigia Nyderlandų vyriausybė, negalima reikalauti, kad atitinkamas pilietis pateiktų dar vieną tarptautinės apsaugos prašymą, kad būtų užtikrintas visiškas Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje, siejamame su Chartijos 19 straipsnio 2 dalimi, nurodyto negrąžinimo principo laikymasis [32]. Taip pat negalima kelti lūkesčio, kad jis pateiks skundą dėl „faktinio išsiuntimo“, kuris gali būti pateiktas tik pranešus apie išsiuntimo datą ir laiką ir, kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, kuris nėra sistemingas pagrindas atlikti vertinimą dėl negrąžinimo principo bei nesudaro sąlygų užkirsti kelią sulaikymui, kuris gali pasirodyti nepagrįstas.

58. Taigi, kai teisminė institucija turi priimti sprendimą dėl sulaikymo teisėtumo, jai turi būti suteikta visiška ir visapusiška kontrolė šiuo klausimu. Nors šiame etape nekalbama apie galutiniu tapusio sprendimo grąžinti teisėtumo patikrinimą, teismas, atsakingas už sulaikymo teisėtumo vertinimą, turi turėti galimybę visapusiškai ir remdamasis naujausia informacija įvertinti piliečio padėtį ir grėsmę, kylančią grąžinimo atveju, atsižvelgiant į negrąžinimo principą, kai į šį principą anksčiau niekada nebuvo atsižvelgta. Taip juo labiau yra aplinkybių pasikeitimo atveju, kai jos pasikeitė jau priėmus sprendimą grąžinti, kuris gali turėti reikšmingą poveikį atitinkamo piliečio padėties vertinimui, atsižvelgiant į negrąžinimo principą.

59. Reikia pridurti, kad jei, įvertinusi dabartinę atitinkamo piliečio padėtį, teisminė institucija, atsakinga už sulaikymo teisėtumo vertinimą, padaro išvadą, kad dėl šio piliečio išsiuntimo jam gresia rimtas pavojus patirti nežmonišką ir žeminantį elgesį ar baudimą, ši institucija pagal Direktyvos 2008/115 9 straipsnio 1 dalies a punktą turėtų atidėti išsiuntimą tol, kol išlieka toks pavojus, kaip matyti iš šios išvados 42 ir 44 punktuose nurodytos jurisprudencijos.

60. Vis dėlto remiantis Direktyva 2008/115 ar Teisingumo Teismo jurisprudencija negalima daryti išvados, kad atidėjus išsiuntimą neteisėtai šalyje esantis trečiosios šalies pilietis turi būti nedelsiant paleistas, nes išsiuntimas gali būti atidėtas tol, kol išlieka aptariamas pavojus. Be to, dėl bet kokio išsiuntimo atidėjimo sulaikymo priemonė netampa sistemingai neteisėta. Priklausomai nuo aplinkybių, kompetentingos institucijos gali ketinti išsiųsti asmenį vėliau, ypač jei paaiškėja, kad priežastys, dėl kurių negrąžinimo principas yra kliūtis šiuo metu išsiųsti asmenį, yra laikinos [33].

61. Vis dėlto reikia pažymėti, kad tiek, kiek atitinkamas asmuo yra sulaikytas pagal Direktyvą 2008/115, griežtai laikomasi sąlygų, kad negrąžinimo principas būtų visiškai taikomas ir kad būtų paisoma minėtoje direktyvoje nustatytų taisyklių ir garantijų, be kita ko, susijusių su maksimalia sulaikymo trukme, kuri yra privaloma visoms valstybėms narėms. Reikia konstatuoti, kad

[32] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Ararat* (40 ir 41 punktai).

[33] Tai gali būti, pavyzdžiui, dabartinio politinio režimo savo šalyje priešininko atvejis, kai šio režimo pasikeitimas yra neišvengiamas.

išsiuntimo atidėjimas dėl negrąžinimo principo nėra viena iš priežasčių, dėl kurių sulaikymas gali būti pratęstas ilgesniam nei šešių mėnesių laikotarpiui pagal
Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 5 ir 6 dalis.

62. Taigi, jeigu teisminė institucija, atsižvelgdama į konkrečias bylos aplinkybes ir išnagrinėjusi atnaujintą atitinkamo piliečio padėtį, laikosi nuomonės, kad pagal negrąžinimo principą jis neribotą laiką negali būti išsiųstas į numatomą paskirties šalį, todėl negalima manyti, kad išsiuntimo procedūra tebevyksta arba kad nėra realios tikimybės sėkmingai užbaigti išsiuntimą per Direktyvoje 2008/115 nustatytą maksimalų terminą, sulaikymas nebėra pateisinamas ir šis pilietis turi būti nedelsiant paleistas.

63. Taigi, Teisingumo Teismui siūlau į pirmąjį prejudicinį klausimą atsakyti, kad Direktyvos 2008/115 5 ir 15 straipsniai, siejami su Chartijos 6 straipsniu, 19 straipsnio 2 dalimi ir 47 straipsniu, turi būti aiškinami taip, kad teisminė institucija, į kurią kreiptasi dėl neteisėtai šalyje esančio trečiosios šalies piliečio sulaikymo, siekiant jį išsiųsti vykdant galutinį sprendimą grąžinti, teisėtumo kontrolės, privalo įsitikinti, prireikus *ex officio*, kad negrąžinimo principas nėra kliūtis tokiam išsiuntimui, jei anksčiau į šį principą nebuvo atsižvelgta, ir taip juo labiau yra aplinkybių pasikeitimo atveju, kai jos pasikeitė jau priėmus sprendimą grąžinti, kuris gali turėti reikšmingą poveikį atitinkamo piliečio padėties vertinimui, atsižvelgiant į negrąžinimo principą.

Dėl antrojo klausimo

64. Antruoju prejudiciniu klausimu nacionalinis teismas iš esmės teiraujasi Teisingumo Teismo, ar Direktyvos 2008/115 5 ir 15 straipsniai[34], siejami su Chartijos 6 straipsniu, 7 straipsniu, 24 straipsnio 2 dalimi ir 47 straipsniu, turi būti aiškinami taip, kad teisminė institucija, į kurią kreiptasi dėl neteisėtai šalyje esančio trečiosios šalies piliečio sulaikymo, siekiant jį išsiųsti vykdant galutinį sprendimą grąžinti, teisėtumo kontrolės, privalo įsitikinti, prireikus *ex officio*, kad Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodytas šeimos gyvenimas ir vaiko interesai nėra kliūtis šiam išsiuntimui, jei anksčiau į juos nebuvo atsižvelgta.

65. Reikia priminti, kad įgyvendindamos Direktyvą 2008/115, įskaitant atvejus, kai ketina priimti sprendimą grąžinti arba išsiųsti neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį, valstybės narės privalo gerbti pagrindines teises, kurios šiam piliečiui pripažįstamos pagal Chartiją.

66. Tai visų pirma taikoma Chartijos 7 straipsnyje garantuojamai teisei į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, kuriuo gali remtis neteisėtai šalyje esantis trečiosios šalies pilietis, nepilnamečio vaiko tėvas, ir kuri turi būti aiškinama kartu su Chartijos 24 straipsnio 2 dalimi, numatančia, kad visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia turi būti vadovaujamasi vaiko interesais[35]. Vis dėlto, priešingai nei Chartijos 4 straipsnyje įtvirtinta apsauga nuo bet kokio nežmoniško ir žeminamo elgesio, jos 7 ir 24 straipsniuose užtikrinamos teisės nėra absoliučios[36].

[34] Kaip nurodyta šios išvados 16 išnašoje, pagrindinėje byloje kylantys klausimai dėl sulaikymo teisėtumo nepatenka į Direktyvos 2008/115 13 straipsnio taikymo sritį.

[35] Šiuo klausimu žr. 2021 m. sausio 14 d. Sprendimą *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Nelydimo nepilnamečio grąžinimas)* (C-441/19, EU:C:2021:9, 45 punktas) ir 2021 m. kovo 11 d. Sprendimą *Belgijos valstybė (Nepilnamečio tėvo grąžinimas)* (C-112/20, toliau – Sprendimas *Nepilnamečio tėvo grąžinimas*, EU:C:2021:197, 36 ir 41 punktai).

[36] Žr. 2022 m. vasario 22 d. Sprendimą *Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (Šeimos vienovė – jau suteikta apsauga)* (C-483/20, EU:C:2022:103, 36 punktas).

67. Be to, iš Direktyvos 2008/115 5 straipsnio a ir b punktų matyti, kad valstybės narės, įgyvendindamos šią direktyvą, turi tinkamai atsižvelgti į vaiko interesus ir šeimos gyvenimą. Ši nuostata yra bendroji taisyklė, kuri negali būti aiškinama siaurai ir kuria Chartijos 7 ir 24 straipsniuose nurodyta pareiga perkeliama į minėtos direktyvos taikymo sritį. Taigi Teisingumo Teismas nusprendė, kad pagal Direktyvos 2008/115 5 straipsnį, siejamą su Chartijos 24 straipsniu, prieš priimdamos tokius sprendimus kaip antai sprendimą grąžinti kartu su galimu draudimu atvykti, kurie turi reikšmingų pasekmių šiam nepilnamečiui, valstybės narės *visuose procedūros etapuose* privalo tinkamai atsižvelgti į vaiko interesus, net jei asmuo, kuriam skirtas šis sprendimas, yra ne nepilnametis, o vienas iš jo tėvų [37]. Teismas pridūrė, kad tas pats pasakytina ir apie sprendimą išsiųsti, kuris negali būti priimtas, jei juo nepaisoma atitinkamo piliečio šeimos gyvenimo ir teisės į privataus gyvenimo gerbimą [38].

68. Iš šios jurisprudencijos matyti, kad, pirma, pagal Direktyvos 2008/115 5 straipsnį draudžiama priimti sprendimą grąžinti trečiosios šalies pilietį, prieš tai neatsižvelgus į jo šeimos gyvenimą ir jo nepilnamečio vaiko interesus, ir kad, antra, dėl su vaiko interesais susijusių aspektų teisminei institucijai gali tekti susilaikyti nuo išsiuntimo vykdymo.

69. Taigi, mano nuomone, į su vaiko interesais susijusius aspektus turi būti galima atsižvelgti ir sulaikymo priemonės, priimtos siekiant asmenį išsiųsti, teisėtumo vertinimo etape, kai šie interesai nebuvo anksčiau nagrinėti per grąžinimo procedūrą ir nėra kitų veiksmingų teisių gynimo priemonių.

70. Reikia pridurti, kad Teisingumo Teismas turėjo galimybę paaiškinti kai kuriuos svarbius aspektus, į kuriuos reikia atsižvelgti vertinant riziką, kad atitinkamam vaikui gali tekti palikti Sąjungos teritoriją, jei jo tėvas ar motina, trečiosios šalies pilietis, būtų priverstas grįžti. Taigi reikia atsižvelgti į tai, kuris iš tėvų faktiškai rūpinasi vaiku ir ar egzistuoja vaiko ir vieno iš jo tėvų, trečiosios šalies piliečio, faktinis priklausomumo santykis, ar vienas iš tėvų, trečiosios šalies pilietis, yra teisiškai, finansiškai arba emociškai atsakingas už šį vaiką, ir į tai, ar kitas iš tėvų iš tiesų gali ir yra pasirengęs vienas kasdien faktiškai rūpintis vaiku. Tokios išvados turi būti daromos atsižvelgus į visas nagrinėjamo atvejo aplinkybes, visų pirma vaiko amžių, fizinį ir emocinį išsivystymą, emocinio ryšio su vienu iš tėvų, Sąjungos piliečiu, ir kitu iš tėvų, trečiosios šalies piliečiu, laipsnį ir grėsmę, kurią išsiskyrimas su pastaruoju sukeltų šio vaiko pusiausvyrai. Teisingumo Teismas vis dėlto pridūrė, kad nepakanka vien ekonominių sumetimų arba noro turėti neišskirtą šeimą Sąjungos teritorijoje, taip pat nepakanka biologinių arba teisinių šeimos santykių [39].

71. Beje, Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad suinteresuotasis asmuo turi pareigą lojaliai bendradarbiauti su kompetentinga nacionaline institucija, kurios laikydamasis jis privalo bendradarbiauti su šia institucija, kad jai būtų pateikta visa reikšminga informacija apie jo asmeninę ir šeiminę padėtį, ir, prireikus, ji būtų laiku informuojama apie visus reikšmingus jo

[37] Šiuo klausimu žr. 2018 m. gegužės 8 d. Sprendimą *K.A. ir kt. (Šeimos susijungimas Belgijoje)* (C-82/16, toliau – Sprendimas *Šeimos susijungimas Belgijoje*, EU:C:2018:308, 104 punktas), 2021 m. sausio 14 d. Sprendimą *Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Nelydimo nepilnamečio grąžinimas)* (C-441/19, EU:C:2021:9, 44 punktas), Sprendimą *Nepilnamečio tėvo grąžinimas* (31–43 punktai) ir 2023 m. balandžio 27 d. Sprendimą *M.D. (Draudimas atvykti į Vengriją)* (C-528/21, EU:C:2023:341, 89–91 punktai).

[38] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Išsiuntimas – Medicininės kanapės* (91 ir 92 punktai).

[39] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Šeimos susijungimas Belgijoje* (70–75 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija) ir Sprendimą *Nepilnamečio tėvo grąžinimas* (26 ir 27 punktai bei juose nurodyta jurisprudencija).

šeimos gyvenimo pokyčius. Iš tikrųjų trečiosios šalies piliečio teise, kad būtų atsižvelgta į jo šeimos gyvenimo pokyčius, negali būti naudojamasi kaip priemone grąžinimo procedūrai atnaujinti arba pratęsti neribotą skaičių kartų [40].

72. Nagrinėjamu atveju iš bylos medžiagos matyti, kad vaikas, kurio tėvu teigia esąs trečiosios šalies pilietis, gimė 2024 m. rugsėjo 18 d., kad 2024 m. rugsėjo 11 d. šis pilietis pateikė tarptautinės apsaugos prašymą ir kad nedalyvavo teismo posėdyje, kuriame nagrinėti šio prašymo motyvai. Sprendimas grąžinti buvo priimtas 2024 m. spalio 7 d., ir minėtas pilietis dėl šio sprendimo nepateikė jokio skundo.

73. Taigi tai, kad sprendimą grąžinti priėmusi kompetentinga nacionalinė institucija negalėjo svarstyti klausimo dėl vaiko interesų ar atitinkamo piliečio šeimos gyvenimo, lėmė ne pasikeitusios faktinės aplinkybės, nes vaikas gimė prieš priimant sprendimą grąžinti, o tai, kad šis pilietis nedalyvavo posėdyje, kuriame buvo nagrinėjami jo tarptautinės apsaugos prašymo motyvai, ir neapskundė sprendimo grąžinti. Vien tai, kad vėlesnėje proceso stadijoje remiamasi anksčiau susiklosčiusiomis faktinėmis aplinkybėmis, savaime negali būti laikoma aplinkybių pasikeitimu.

74. Iš to, kas išdėstyta, matyti, kad nors negalima teigti, jog atitinkamas pilietis nevykdė savo pareigos lojaliai bendradarbiauti, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, įvertinęs nagrinėjamos bylos aplinkybes ir atsižvelgdamas į svarbą, kuri Sąjungos teisėje teikiama atsižvelgimui į vaikų interesus, laikausi nuomonės, kad turi būti galima išnagrinėti vaiko interesus ir piliečio šeimos gyvenimą prieš išsiunčiant šį pilietį. Taigi teismas, atsakingas už sulaikymo teisėtumo kontrolę, turi turėti galimybę išnagrinėti, ar šie interesai nėra kliūtis išsiuntimui.

75. Šiuo tikslu jis turės, be kita ko, patikrinti įrodymus, patvirtinančius, kad suinteresuotas pilietis yra tėvas vaiko, su kuriuo egzistuoja toks priklausomumo santykis, dėl kurio pastarasis būtų priverstas lydėti aptariamą trečiosios šalies pilietį ir išvykti iš Sąjungos teritorijos, ir atsižvelgti į tai, kad vaikas jau turi vieną iš tėvų, kuriam suteiktas leidimas gyventi Sąjungos valstybėje narėje [41]. Prireikus išsiuntimą gali tekti atidėti, kad būtų išvengta situacijos, kurioje gali būti pažeistos pagrindinės vaiko teisės, arba gali tekti paleisti atitinkamą pilietį.

76. Taigi siūlau Teisingumo Teismui į antrąjį prejudicinį klausimą atsakyti, kad Direktyvos 2008/115 5 ir 15 straipsniai, siejami su Chartijos 6 straipsniu, 7 straipsniu, 24 straipsnio 2 dalimi ir 47 straipsniu, turi būti aiškinami taip, kad teisminė institucija, į kurią kreiptasi dėl neteisėtai šalyje esančio trečiosios šalies piliečio sulaikymo, siekiant jį išsiųsti vykdant galutinį sprendimą grąžinti, teisėtumo kontrolės, privalo įsitikinti, prireikus *ex officio*, kad Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodytas šeimos gyvenimas ir vaiko interesai nėra kliūtis šiam išsiuntimui, jei anksčiau į juos nebuvo atsižvelgta, ir jei negalima teigti, kad atitinkamas pilietis nevykdė savo pareigos lojaliai bendradarbiauti, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, įvertinęs nagrinėjamos bylos aplinkybes.

[40] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *Šeimos susijungimas Belgijoje* (103 ir 105 punktai). Atsižvelgęs į konkrečias šios bylos aplinkybes Teisingumo Teismas nusprendė, kad kai jau buvo priimtas sprendimas grąžinti trečiosios šalies pilietį ir per šią pirmą procedūrą jis turėjo galimybę remtis jau egzistavusiomis su savo šeimos gyvenimu susijusiomis aplinkybėmis, kuriomis jis grindžia prašymą išduoti leidimą gyventi šalyje šeimos susijungimo tikslu, kompetentingai nacionalinei institucijai negali būti priekaištaujama dėl to, kad per vėlesnę grąžinimo procedūrą ji neatsižvelgia į minėtas aplinkybes, kuriomis suinteresuotasis asmuo turėjo remtis ankstesnėje procedūroje (šio sprendimo 106 ir 107 punktai).

[41] Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodė, kad pareiškėjas nurodė, jog jo buvusi partnerė ir jo vaikas turi leidimą gyventi Prancūzijoje.

Išvada

77. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui į *rechtbank Den Haag, zittingsplaats Roermond* (Rurmonde posėdžiaujantis Hagos apylinkės teismas, Nyderlandai) pateiktus prejudicinius klausimus atsakyti taip:

1. 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse 5 ir 15 straipsniai, siejami su Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 6 straipsniu, 19 straipsnio 2 dalimi ir 47 straipsniu,

   turi būti aiškinami taip:

   teisminė institucija, į kurią kreiptasi dėl neteisėtai šalyje esančio trečiosios šalies piliečio sulaikymo, siekiant jį išsiųsti vykdant galutinį sprendimą grąžinti, teisėtumo kontrolės, privalo įsitikinti, prireikus *ex officio*, kad negrąžinimo principas nėra kliūtis tokiam išsiuntimui, jei anksčiau į šį principą nebuvo atsižvelgta, ir taip juo labiau yra aplinkybių pasikeitimo atveju, kai jos pasikeitė jau priėmus sprendimą grąžinti, kuris gali turėti reikšmingą poveikį atitinkamo piliečio padėties vertinimui, atsižvelgiant į negrąžinimo principą.

2. Direktyvos 2008/115 5 ir 15 straipsniai, siejami su Pagrindinių teisių chartijos 6, 7 straipsniais, 24 straipsnio 2 dalimi ir 47 straipsniu,

   turi būti aiškinami taip:

   teisminė institucija, į kurią kreiptasi dėl neteisėtai šalyje esančio trečiosios šalies piliečio sulaikymo, siekiant jį išsiųsti vykdant galutinį sprendimą grąžinti, teisėtumo kontrolės, privalo įsitikinti, prireikus *ex officio*, kad Direktyvos 2008/115 5 straipsnyje nurodytas šeimos gyvenimas ir vaiko interesai nėra kliūtis šiam išsiuntimui, jei anksčiau į juos nebuvo atsižvelgta, ir jei negalima teigti, kad atitinkamas pilietis nevykdė savo pareigos lojaliai bendradarbiauti, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, įvertinęs nagrinėjamos bylos aplinkybes.